

Tudásmorzsa 6.

Sorozat dr. Papp Zoltán professzor emlékezéseiből

Tanulmányút Edinburghban (1977–78)

A hajdúszoboszlói nemzetközi orvosi genetikai szimpózium szervezésébe fektetett energiám az addigi tudományos aktivitásom mellett hamarosan meghozta gyümölcsét (persze egyébként is megcsináltam volna), 1977-ben egyéves kutatói ösztöndíjat (Wellcome Research Fellowship) kaptam az Egyesült Királyságba. Az angol–magyar államközi egyezmény értelmében minden évben négy fiatal magyar kutatót ajánlhatott a magyar fél, akik az angol fél jóváhagyásával egyéves ösztöndíjat kaptak, ha találtak olyan kutatóhelyet az Egyesült Királyságban, ahol fogadják őket. A magyar jelölésem megtörtént, a Wellcome Trust egyetértett, most már csak fogadóhelyet kellett találnom. Ez volt a legnehezebb.

Először azoknál próbálkoztam, akik meghívott vendégként részt vettek a hajdúszoboszlói konferencián. A válasz mindenhol elutasító volt. Nem jártam sikerrel máshol sem. Végül Szemere György barátom, tudómszt szervező problémámról, segített. Ő korábban egy évet töltött a Medical Research Council Popu-

lation and Clinical Cytogenetics Unit (Edinburgh) intézetben John H. Evans professzor vendégszeretetéet élvezve, aki barátom ajánlólevelére engem is fogadott. Evans professzor intézete akkor nemzetközi mércével mérve is a világ egyik vezető genetikai intézete volt (1. ábra). Ők vezették be a kromoszómák sávozását 1970-ben (ezt a módszert használjuk ma is), intézetében neves kutatók dolgoztak, többek között Ann Chandley, Jeanne Bell, Denis Rutovicz, Andrew Carothers, Christine Gosden és John Gosden. Nagy kő esett le a szívemről! Gyuri barátomnak örökké hálás maradok (ezért is).

Az útlevelet és a vízum beszerzése hónapokat vett igénybe, és ígéretet kaptam rá, hogy a családomat majd később engedik ki utánam. Végül eljött az indulás napja: 1977. december 14. Felésem kísért el Ferihegyre, hogy életemben először (36 évesen!) repülőgépre szálljak. Egy hajszálon múltott, hogy nem maradtam le! Jóakaróim a debreceni klinikáról ugyanis „utánam nyúltak”. Ennek eredményeként az útlevelezés után a határőrök egy külön helyiségbe tessékeltek, ahol levetkőztettek, a csomagjaimat pedig darabokra szedték. Édesanyám út-

1. ábra. A MRC Population and Clinical Cytogenetics Unit stábjja az épület bejárata előtt 1978-ban

ravalónak szánt linzerjeit összetörték, kedves kísérőlevelét gúnyos megjegyzésekkel illették, a magyar–angol kézírásos szótáramból igyekeztek olyan szavakat kigyűjteni, amelyek arra utalhatnak, hogy disszidálni készülök. Boldog meglepedésükre végül felismerték a diplomám egyébként nem elrejtett fénymásolatát, és akkor hirtelen magamra hagytak. Mint utólag megtudtam, felvették a kapcsolatot a debreceni BM-mel és a debreceni egyetem személyzeti osztályával, ahol szerencsére kiálltak melletttem. A BM-nél korábban, az útlevel kiállításakor az általam megnevezett Balogh Mihályné, a Debreceni Ruhagyár párttitkára, az MSZMP Központi Bizottságának a tagja vállalt értem garanciát (ezt akkor is megerősítette), a személyzeti osztályon pedig Tóth elvtárs és Mancika támogatták, hogy kiengedjenek. Jól ismeretek, bíztak bennem. Szerencsére az egyetem akkori párttitkárát nem kérdezték meg, mert akkor nem biztos, hogy zöld utat kapok. Vele nem volt rózsás a kapcsolatom.

Balogh Mihályné (Marika) szívébe 1966-tól folyamatosan azzal loptam be magam, hogy Jakubecz Sándor tanársegédnek köszönhetően (osztályvezető főorvosnak nevezték ki Gyulára, és nekem adta át a rendelését) a Debreceni Ruhagyárban várandósgondozást és nőgyógyászati rákszűrést tartottam. Balogh Marika egyik célkitűzése volt, hogy a döntően nőket foglalkoztató gyárban nagy súlyt fektessen a dolgozók egészségére. Ő vett nekem kolposzkópot a szűrővizsgálatokhoz, ő irányította munkaidőben az általa kötelezővé tett szűrésekre a nődolgozókat, a gyár vásárolta meg számomra azokat a szaklapokat és szakkönyveket, amelyekre máshonnan nem tudtam pénzt előteremteni. Családjaink között őszinte barátság szövődött, melyet azóta is megszakítás nélkül ápolunk. Ő hozott össze Hajdúszoboszló párttitkárán keresztül a Béke üdülő és a Délibáb Hotel vezetőivel is, amikor a genetikai szimpóziumot rendeztem. Ő állt ki többször melletttem a következő években is.

A határőr százados bejött a fülkébe, és közölte, hogy a diplomamásolatomat visszatartják, de egyébként összepakolhatok, és felengednek a gépre. (A kofferban elrejtett 100 dollárosomat, ami nélkül nem mertem a nagyvilágba kiutazni, hiszen nem tudhattam, hogy mikor kezdik folyósítani az ösztöndíjamat, szerencsére nem találták meg, pedig az abszolút ki-

záró ok lett volna az utazásra, nem beszélve a további pályafutásomra gyakorolt következményekről.) Az utaskísérő utolsó utasként felsegített a gépre, és az ajtók bezáródtak. Mindig félttem a pillanattól, amikor már nincs visszaút. Életem első repülőútján azonban nem emiatt foggott el a félelem. Örülöm kellett volna, hogy ennyi küzdelem és megaláztatás után végre egy nyugati országban tanulhatok, ezzel szemben azon kezdtem el aggódni, hogy mi lesz itthon a családommal, meghurcolják és biztosan nem engedik ki őket utánam. Így is történt.

Feleségem első telefonhívásaiból megtudtam, hogy sem őt, sem a gyerekeket, a négy és fél éves Zoltánt és a két és fél éves Esztert nem engedik ki. A rébuszokban megfogalmazott tényekből az is világossá vált, hogy telefonjainkat lehallgatják, leveleinket fel fogják bontani. Feleségem útlevelét bevonták. A debreceni szülészeti klinikán történeteket gyártottak a kiutazásomról, a disszidálásom „éber megakadályozásáról”. A pletykaéhes titkárnök, akiket mindig szeretetemmel halmoztam el, élen jártak a suttogásban. Ilyen „támogató” háttérrel kellett kint, a számomra tökéletesen új környezetben, minimális angol nyelvtudással (korábban németet tanultam) helyt állnom. Ennek ellenére mindjárt az első hetekben több páratlan élményben lehettem részem. A szülész consultant meghívott a Western General Hospital osztályvezetői karácsonyi vacsorájára, ahol a férfiak skót viseletben vagy dinner-jacketben jelentek meg. Én az itthoni sötét ruhámban voltam, csokornyakkendőt a házinénimtől kaptam. Tetszett, hogy csak a királynőt éltető pohárköszöntő után lehetett rágyújtani. Ez persze engem nem érintett... Szintén megtisztelő volt számomra Evans professzor szilveszteri házi partiján részt venni.

Pár hónappal később Balogh Marika közbenjárására a feleségemet a gyerekek nélkül fél évre kiengedték. Ezután könnyebben vettem az akadályokat, és az ő nyelvtudása is látványosan gazdagodott. A gyerekekre itthon szüleink vigyáztak, „tanulmányaikat” a mezőkövesdi óvodákban folytatták.

Edinburghban többszöri albérletváltás után végül a Dundas Street 61-be (nem lehetett úgy kiejteni, hogy a bennszülöttek megértsék) költöttünk, ahol a házinéni (Jean) saját gyerekeiként bánt velünk, csiszolta angolunkat, tanított társaságban viselkedni, mi pedig segítettünk

2. ábra. A citogenetikai laboratórium asszisztens és orvos munkatársai, akikkel együtt dolgozhattam, és akiktől sokat tanultam (középen hátul John H. Evans professzor)

neki a humanitáriusi akcióiban. Az egyetemi hirdetőtáblán találtunk a címére, amelyen magyar diákokat keresett. 1932 telén Magyarországon járt, amikor is kedves emlékeket szerzett. Egyébként skót nemesi család sarja, egyik ősének a szobra a város főutcáján, a sötét bazaltsziklára épült vár tövében, a Princes Street sétányon található. Olyan jó kapcsolat alakult ki közöttünk, hogy hazautazásunk után néhány évvel eljött meglátogatni bennünket, amit arra is megpróbált felhasználni, hogy a rabok helyzetét tanulmányozza a magyar börtönökben. Nem volt könnyű elintézni, hogy beengedjék...!

Az MRC Unitban citogenetikával akartam foglalkozni, de amikor az első metafázist megkaptam, és néhány percen belül hibátlanul kiértékeltem, gyanús lettem. Biztosan orosz kém vagyok, ha azt jöttem tanulni, amit már úgyis tudok. Úgyhogy a továbbiakban a magzatvíz-sejtek tulajdonságaival foglalkoztam, különös tekintettel a magzati nyitottvelőcső-záródási rendellenességek kapcsán megjelenő makrofág típusú sejtekre. Mindezt Evans professzor szakmai és emberi támogatásával és Christine Gosden kutatóorvos munkacsoportjában végeztem (2. ábra). (Hazautazásom után Polgár Katalin munkatársamnak lett ez a sikeres témája.)

Lehetőségem adódott a genetikai tanácsadási ismereteim bővítésére is. Ehhez Alan E. H. Emery professzor, a Department of Human Genetics, University of Edinburgh igazgatójának jóvoltából juthattam. Szeretett hétvégeken Skócia gyönyörű tájain kirándulni, ahová a Sirocójával engem is többször magával vitt. Sok szakmai és emberi bölcsességet tanultam tőle (3. ábra).

Az Edinburghban tett tanulmányutam során a legnagyobb hatást a Ian Donald professzorral való többszöri találkozás jelentette számomra. Mint köztudott, Ian Donald szülész-nőgyógyász volt az első, aki az ultrahangot a szülészetben alkalmazta. Életének utolsó évtizedében többször állt kezelés alatt a Western General Hospitalban, ahol általában „nem bírt magával”, és állandóan megjelent a kórház ultrahang-laboratóriumában. Igyekeztem én is engedélyt szerezni ezekre az alkalmakra. Az ultrahangvizsgálatot a legtöbb nyugati ország gyakorlatához hasonlóan Skóciában is radiológusok végezték (és végzik ma is). Csak hazánkban sikerült a szüléseknek időben megszerezniük ezt a kiváltságot, amit aztán azóta sem adtunk ki a kezünk közül. Donald professzor hiába próbálta meggyőzni a skót képalkotó kollégákat, hogy már a terhesség 18–20. hetében látni lehet a magzat gerincét, és fel lehet ismerni a spina bifidát. Akkor az AFP volt a favorit, szinte szentségtörésnek számított magzati ultrahanggal foglalkozni. Engem mindenesetre meggyőzött Donald professzor érvelése, és hazajövetelem után Tóth Zoltán fiatal, tehetséges orvoskollégámmal és Kórodi Ilona szonográfussal megtettük az első lépéseket a magzati congenitalis spina bifida ultrahang-diagnosztikája érdekében. A dolog előzménye, hogy akkor néhány éve már a magzatvízből genetikai betegségeket lehetett diagnosztizálni, a genetikai vizsgálattal megközelíthetetlen (ma sem ismerjük a genetikai hátterét) velőcső-záródási rendellenességek prenatalis felismerésére viszont az új képalkotó eljárás, az ultrahangvizsgálat kínálkozott. Stuart Campbell (későbbi támogatóm és jó barátom) 1973-ban a *Lancet*ben

3. ábra. Indiai sorstársammal, akivel együtt jártunk ebédelni

ismertette az ultrahanggal diagnosztizált anencephalia első esetét. A *Lancet* leközölte hozzájárulásunkat, melyben a magas kockázatú („high-risk”) terhesek ultrahangszűrését javasoltuk. Akkor még nem gondoltuk, micsoda jövő áll a magzati ultrahang-diagnosztika előtt! Mindenesetre Ian Donald professzor minden tanítása meghatározó volt az életemben az ultrahangképek értékelésében.

Ma is boldogan emlékszem vissza néhány nem szakmai élményemre is. A 36. születésnapom estéjét az Usher Hallban Vladimir Ashkenazi gyönyörű zongorajátékával töltöttem Beethoven 5. (Esz-dúr, Emperor) zongoraversenyét hallgatva. Robert Burns, a skót költő születésének 219. évfordulóját a laboratóriumi kollektíva egy kis halászfaluban ünnepelte, ahol természetesen nem maradt el a haggis (bendőbe töltött skót hurka) ceremóniája sem. Skóciában szoktam rá a teázásra, és itt ismerkedtem meg a whisky sokféleségével. A gyönyörű skót városon kívül felejthetetlen utakat tettünk a Skótfelföldön, a lápvidékek és vad hegyek, a gyors hegyi patakok és csendes tavak, az alacsonyan ülő felhők, esők és ködök hangulatos világában (4. ábra).

Edinburghi tanulmányutam nagy hatással volt gondolkodásomra, további pályafutásomra, egész hátralévő életemre. Sokat tanultam a szakmában, és ottani eredményeimből néhány szép munkát publikáltam, de ami a legfontosabb volt számomra, hogy más emberként tértem haza. Megtapasztaltam, hogy mennyire el vagyunk maradva a vasfüggöny mögött. Ott olvastam először a *Nagy Imre élete és halála* című könyvet, amit persze nem mertem hazahozni. Napi tv-hírek és politikai műsorok jóvoltából láthattam, hogy hogyan nőtt Margaret Thatcher népszerűsége az 1978-as sztrájk-hullámok alatt, és már itthon voltunk, amikor 1979 májusában a Vaslady a britek első női miniszterelnöke lett. Iffy László nagyszerű könyvében (*Magyar orvos a nagyvilágban*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2012) írja: „...tanúja lehettem Angliában annak, hogy a brit munkásság a szakszervezeteken keresztül hogyan sodródott Moszkva befolyása alá. Úgy vélem, hogy ez a bölcs asszony mentette meg Angliát attól, hogy a Szovjetunió vazallusa legyen.” (Lady Margaret Thatcher külpolitikai sikereit már nem arathatta le, mert népszerűtlenné vált belpolitikai nézetei miatt. 1990-ben, 11 évi mi-

4. ábra. A magyar Loch Ness-i szörny

niszterelnökség után saját konzervatív pártja mondatta le.)

Edinburghban világosult meg az elmém, hogy mi is a történelmi igazság, amit sokszor édesapámnak sem hittem el, amit a szovjet propagandagépezet még a nyugati fejekben is gyakran elbizonytalanított. Siettem is haza, hogy még életében bocsánatot kérhessek tőle. Gimnáziumi osztálytársaim közül senki nem volt olyan szerencsés, hogy hosszabb időt Nyugaton tölthessen, így csak 10 évvel később, a rendszerváltás kapcsán szembesültek a múlt rendszer képmutató és hazug voltával. Meg is hasonlottak többen közülük, amit az érettségi találkozókön egy darabig nehezen tudtam megérteni és feldolgozni. Pedig „reakciós”-nak bélyegzett gimnáziumi tanáraink a lehetőségeikhez képest adagolták belénk az igazságot. Ezek szerint *A kőszívű ember fiainak* üzenete sem érintette meg őket, amit gimnáziumi iskolatársaimmal 1960-ban (!), alig néhány évvel a forradalom leverése után nagy sikerrel (több mint 20-szor!) előadtunk. Nem vitás, hogy mindnyájunkat megtévesztett a háborút és a forradalmat követő békés időszak s benne az emberek nagy részének a jóléte. A szabadság nem hiányzott, mert nem ismertük.

Takarékosságomnak köszönhetően sok más magyar tanulmányutashoz hasonlóan kocsira is tudtam gyűjteni, szerencsére nem azon az áron, hogy véletlenül konzerv macskaeledelen éljek. Jó drága biztosítást kötöttek velem, hivatkozva arra, hogy korábban nem vezettem bal oldali közlekedésben, meg hogy fiatal vagyok, meg hogy honnan is jöttem... Megígérték, hogy ha nem lesz balesetem, a díj felét visszaadják. Azóta is utalják...

Sárga Golfommal 1978. december 14-én este érkeztem Nickelsdorfba. Egy parkolóban töltöttem néhány órát, hogy már december 15. legyen, amikor átlépek a határt (csak egy évet meghaladó kint tartózkodás esetén járt a vámmentesség). Majdnem nem sikerült az akcióm, mivel éjfél után egy órával is csak kifejezett kéresemre állította át a napot a stemplin a határőr.

A debreceni BM még többször behívatott, de nem tudtak semmi érdemlegeset kiszedni belőlem a nyugatiak háborúra készülődéséről. Csalódást okoztam azzal is, hogy egy kiemelt genetikai intézetben nem az ivarsejtek nemi kromoszómák szerinti szeparálásával foglalkoznak, és nem végeznek mesterséges megtermékenyítést kizárólag Y kromoszómát hordozó

ondósejtekkel, továbbá, hogy a laboratóriumok ajtaját nem zárják, és mint külföldi ösztöndíjas még a főbejárathoz is kaptam kulcsot. Mivel a nyomozótiszt lánya és Eszter lányom iskolai osztálytársak voltak, egy kötelezően betartandó idő után nem hívtak többé a rendőrségre.

A klinikán igyekeztem visszahúzódni, amennyire ezt egyéniségem engedte, nem provokáltam a „jóakaróimat”, de megpróbáltam nem felejteni. Szakmailag nagy lendülettel újabb iramot diktáltam magamnak és munkatársaimnak. A fetopatológiát Csécsesi Károly és Szeifert György barátaimmal alapoztuk meg. Pótolhatatlan értékű biokémiai vizsgálatokat végzett számomra Szabó Mária munkatársam. Ekkor írtam meg a *Genetikai betegségek prenatalis diagnosztikája* című első monográfiámat. Skót barátaim közül többüket (Anna Fraczkiewicz, Steven Douglas, Jeanne Bell, Denis Rutowicz, Andrew Carothers) vendégül láttuk a későbbiekben Magyarországon. Ma is tartom velük a kapcsolatot.

A „disszidálásom” akkor került le a klinikán végleg a napirendről, amikor két évvel később nyáron gyerekeinkkel együtt kiengedtek bennünket Spanyolországba. Természetesen Balogh Marika közbenjárására...

AKADÉMIAI KIADÓ
KÖNYVAJÁNLÓ

- L. Balogh Béni: **Küzdalem Erdélyért**
- Bill Bryson: **Shakespeare** Az egész világ színház
- Nick Lane: **Hajrá, Élet!** Az evolúció fiz. legnagyobb kalóriánya
- Naomi Klein: **Sokkdoktrína** A katasztrófa-kapitalizmus felemelkedése
- Rolf Dobelli: **Gondolj bele, hogy ne ess bele!** A hétköznapi gondolkodás 52 csapdája
- John Keegan: **A csata arca** A katasztrófa háborúja, 1415-1976

KERESSE KÖNYVEINKET WEBOLDALUNKON, AHOL ÁLLANDÓ KEDVEZMÉNYEKEL VÁRJUK!
www.akademiaikiado.hu